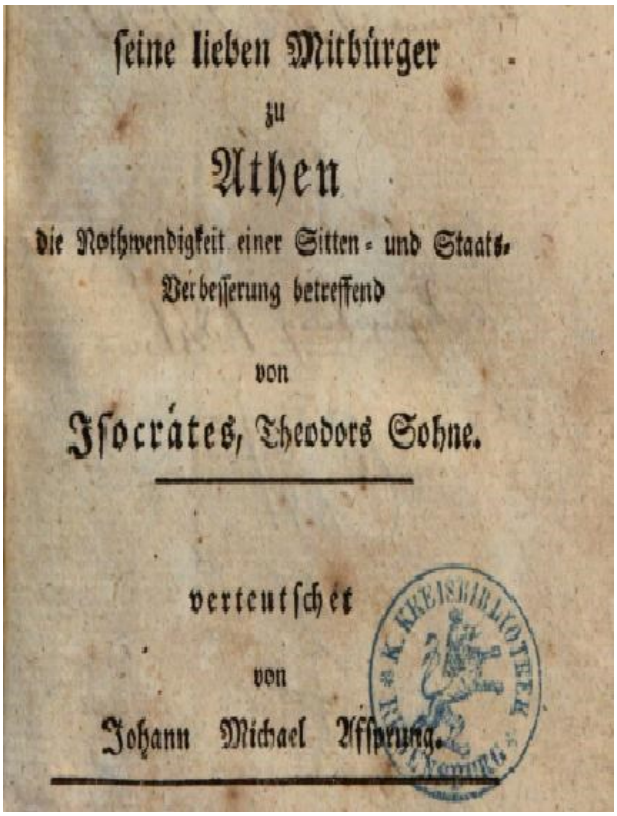

seine lieben Mitbürger
zu
Athen
die Nothwendigkeit einer Sitten- und Staats-
Verbesserung betreffend
von
Isocrates, Theodors Sohne.

verteutschet
von
Johann Michael Affsprung.

ISOKRATES

**AREOPAGUS ODER PATRIOTISCHE VORSTELLUNG
AN SEINE LIEBEN MITBÜRGER ZU ATHEN**

**AREOPAGUS OFWEL PATRIOTTISCHE VOORSTELLING
AAN ZIJN BESTE MEDEBURGERS VAN ATHENE**

1 7 8 4

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl

alle werken:
www.kb.nl
www.archive.org

30 juni 2025

INHOUDSOPGAVE

Bronvermelding 4
Het omslag 5
Inleiding van de huidige vertaler 6
Voorwoord 7
Inleiding 8
Areopagus 10

BRONVERMELDING

https://www.zvdd.de/dms/load/met/?PPN=urn%3Anbn%3Ade%3Abvb%3A12-bsb11088305-5

https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb11088305?page=,1

Regensburg, 1784

Staatliche Bibliothek

HET OMSLAG

Areopagus
ofwel
patriottische voorstelling
aan
zijn beste medeburgers
van
Athene

de noodwendigheid van een zeden- en staats-
verbetering betreffend

door
Isokrates, zoon van Theodorus.

vertaald naar het Duits
door
Johann Michael Afsprung

Frankfurt en Leipzig
bij
de gebroeders Pfähler
1784.

INLEIDING VAN DE HUIDIGE VERTALER

Dit werk staat in de catalogus als "Der Sittenlehrer: eine Rede des Isokrates an den Demonikus", maar dat kan als zodanig natuurlijk niet als de titel van Isokrates' eigen werk worden opgenomen.

De titel van het Duitse werk luidt vervolgens: "Areopagus oder patriotische Vorstellung an seine lieben Mitbürger zu Athen", et cetera. Het omslag vermeldt ook, dat genoemd werk over de Areopagus in het Duits is vertaald door Johann Michael Afsprung.

Wat is de kern van het huidige werk? Isokrates stelt het aldus: "In de gerechtshoven beklagen wij ons en weliswaar over de tegenwoordige toestand en zeggen, dat de grondwet er nog nooit zo slecht aan toe is geweest. Doch door onze gezindheden en handelingen tonen wij, dat wij de huidige grondwet liever hebben dan de grondwet van onze voorvaderen, over wie ik thans wil spreken.
Het enige mij bekende middel om het tegenwoordige euvel op te heffen en toekomstige gevaren te voorkomen, is het wederom invoeren van de democratische grondwet die Solon, de grootste burgervriend, het eerst heeft ingesteld; en door Clisthenes, die de tirannen verdreef en het volk wederom in zijn rechten herstelde, wederom hersteld werd. Wij kunnen geen grondwet bedenken die democratischer en voor onze staat passender zou zijn, dan die welke daar voornamelijk uit blijkt, aangezien onze voorvaderen, die onder die grondwet leefden, vele grote dingen deden, algemeen zeer geacht werden en door de Grieken de opperheerschappij ongevorderd verkregen. Doch diegenen die aan de huidige de voorkeur gaven, werden door iedereen gehaat, leden veel ongemak en geraakten bijna in het uiterste verderf."

In de huidige vertaling is ervoor gekozen, Isokrates als auteur te vermelden.

Ruud Muschter.

VOORWOORD [1]

Aan
de verlichte republiek
Nieuw Abderra.

Niet huichelarij - want deze slavenkunst versta ik niet - en ook niet de hoop 'n van vet druipend ambt in de omvang van uw gebied te verkrijgen, noch een of ander der kleinzielige, verachtelijke en akelige beweeggronden die gewoonlijk de schrijvers tot toewijdingen bestemmen, dreven mij aan om u, zeer loffelijk Nieuw-Abdera, mijn vertaling van 'Areopagus', dit voortreffelijke geschrift van Isokrates, te doen toekomen, doch zuiver de opvallende overeenkomst tussen u en Athene.

Gij zoudt echter weinig zelfkennis, en ik zou evenzoweinig inzicht verraden, wanneer wij deze overeenkomst in iets anders zochten dan in de verrotte, erbarmelijke toestand die door de patriottische Isokrates zo sterk wordt geschilderd…

De meeste vergelijkingen die Isokrates tussen de toestand van de vroegere democratie en de latere oligarchie doet, passen verbazingwekkend op uw toestand! Zo kunnen, om slechts een paar voorbeelden te geven, uw patriotten net als Isokrates zeggen: "Vroeger kende men de inkomsten van de overheidsambten nog niet stipter dan zijn eigen… Vroeger was het moeilijker om iemand te vinden die een ambt wilde aannemen, dan thans iemand die er geen nodig heeft… Het beheer van openbare aangelegenheden beschouwde men nog niet als een handwerk, doch als een dienstverlening, en bij het aanvaarden van een ambt was men er niet op bedacht of de voorganger ook nog iets om te beperken[2] over had gelaten, doch veelmeer of hij de een of andere dringende aangelegenheid onvoltooid had gelaten."

En "Vroeger hebben wij landen gekocht, kostbare doch voor het algemeen, nuttige gebouwen opgetrokken en bij de buren vanwege onze rijkdom in achting gestaan. Thans verkopen wij landen, laten onze goede inrichtingen en voor het algemeen, nuttige gebouwen vervallen en instorten, en zijn vanwege onze schulden bij de buren tot een spreekwoord geworden…"

Uw rechtschapen mannen[3] wordt op diverse plekken uw eigen klaaglijke toestand geschilderd, en zij zullen in de voortreffelijke voorstellen van Isokrates de middelen tot verbetering vinden. Uw aristocraten echter zullen zich ermee troosten, dat het ook bij anderen en reeds in oude tijden zo geweest is, want ik weet, dat de aristocraten zich met de hoerentroost: "Wij zijn niet de enigen", kalmeren, hetgeen echter het ganse verderf van hen en de hunnen slechts onontkoombaarder maakt.

Zou het mogelijk zijn, dat ook maar één van de heilzame beschouwingen van Isokrates bij u of bij uw zustersteden enige goede uitwerking tevoorschijn bracht, dan zou het mij ongemeen verheugen, aangezien niets mij een grotere vreugde bezorgt dan wanneer dwazen verstandig worden en het de verstandigen goed gaat!

Heidelberg, 1 april 1784.

J.M. Afsprung.

---

[1] Van vertaler Afsprung.
[2] "verschneiden". Vertaling onzeker, heeft vele betekenissen. Ook: 'inkorten', 'stutten'.
[3] "Biedermänner".

INLEIDING [4] [5]

Isokrates, een Athener, leefde van de Olympiade LXXXVI 1, tot aan de Olympiade CX 3, dat wil zeggen van het jaar 436-338 v.Chr. Bezield door de tederste vaderlandsliefde wenste hij niets meer, dan voor zijn medeburgers in staatsaangelegenheden nuttig te worden. Doch aangezien hij noch stem, noch moed genoeg had om tot het ganse volk te kunnen spreken, schreef hij verscheidene patriottische suggesties, waaraan hij de uiterlijke vorm van een redevoering gaf, zonder ze evenwel aan het volk mondeling voor te dragen. Hij meende hierdoor zijn landslieden, zoals Plutarchus zegt, tot ernstig nadenken over de situatie en de plicht te brengen.[6] Van deze patriottische suggesties is ook deze door mij in het Duits vertaalde er een van, die de Areopagitische heet; niet alsof ze door Isokrates op de Areopagus zou zijn voorgedragen, doch aangezien hij daarin zijn medeburgers de noodwendigheid wil tonen om de Areopagus wederom in zijn oude grondwet en recht te herstellen.

De Areopagus was, zoals bekend is, de beroemde rechtbank te Athene, die bijeenkwam op de Marsheuvel, uit een onbepaald aantal personen bestond (waarin gewoonlijk alle verstorven archonten bij deze rechtbank werden ingelijfd), en met de grootste gerechtigheid, heiligheid en waardigheid over bepaalde religieuze kwesties en bloedschulden recht werd gesproken. Bovendien had deze de oppervoogdij en het hoogste politieke toezicht, waardoor ze aan Athene's oneindige nut bijdroeg, aangezien ze feitelijk de strengste zorgvuldigheid en waakzaamheid over de opvoeding der jeugd en over de goede zeden uitoefende. Deze eerbiedwaardige rechtbank verkreeg van Solon, die goddelijke man, de eerste of op zijn minst een betere inrichting, waarin ze tot Athene's grootste zegen werkzaam bleef, totdat Perikles het aanzien en de werkzaamheid ervan verzwakte. Let wel, de Perikles die meer aan Athene's verderf bijdroeg dan het zwaard van de Perzen dat zijn helden trof, en dan de pest, die zijn jeugd opvrat; doordat hij alle toverkunsten van het genie en de welsprekendheid aanwendde om zijn medeburgers te verleiden, door ze bekend te maken met de kunsten van de luxe, en met verspilling te ontzenuwen en verdorven te maken; doordat hij in plaats van de verheven gezindheid der eenvoud en gerechtigheid van hun edele voorvaderen in de harten van zijn medeburgers te behouden en te belevendigen, hun de frivole en kleine smaak voor toneelspelen en kunstkennerij indruppelde, en er feitelijk een bewijs van gaf, dat een man van grote talenten zonder deugd een vloek en niet een zegen is… Alcibiades, de beminnelijke booswicht, voleindigde het verderf dat Perikles, zijn lijfelijke en geestelijke pleegvader, begon te verbreiden over het vrije en gelukkige Athene. Isokrates, die dit onwezen vanaf zijn eerste oorsprong gezien en geobserveerd had, deed in dit geschrift moeite om zijn medeburgers ertoe te bewegen een zedelijke verbetering te organiseren, die naar zijn mening het beste door het herstellen van het aanzien en de werkzaamheid van de Areopagus kon geschieden.

Overigens hoop ik, dat verstandige lezers het mij niet euvel zullen duiden, dat ik verscheidene, slechts in de democratische kantons[7] van het eedgenootschap gebruikelijke, woorden in mijn vertaling gebruikt heb. Aangezien Isokrates zo nu en dan over dingen spreekt die in Duitsland niet bestaan, kunnen er in Duitsland ook niet goed woorden zijn die het begrip van het origineel volledig uitdrukken. Zo heb ik, om op z'n minst een voorbeeld aan te voeren, "εκκλεσια' door 'landsgemeente' vertaald, welk woord in de democratische kantons zeer precies datgene betekent wat 'εκκλεσια in Athene beduidde, namelijk een wetmatige verzameling van alle burgers die de passende leeftijd hebben om bij de behandeling van openbare aangelegenheden mee te stemmen. Mocht een hooggeleerde heer of zelfs een schone geest zeggen, dat wij toch het voortreffelijke woord 'volksvergadering' hebben, dan dient tot bericht dat mij dit woord weliswaar niet onbekend is, ik echter

---

[4] Deze Inleiding is van de vertaler Afsprung.

[5] [voetnoot vertaler Afsprung:] De in dit voorwoord en in de weinige noten bijeengebrachte verhelderingen deel ik slechts aan de niet-Grieken mede, doch niet aan de zeergeleerde heren die met de Griekse geschiedenis en met de grondwet van Athene net zo bekend zijn, als zij met de geschiedenis en de grondwet van hun respectievelijke vaderlanden of vaderlandjes onbekend zijn; hetgeen ik de lofwaardige heren echter veel minder als verwijt aanreken, dan dat ik veelmeer meen dat de geschiedenis en grondwet van menig land en landjes de opmerkzaamheid van een verlicht man niet in het minst waard zijn!

[6] [voetnoot vertaler Afsprung:] Hij gaf overigens met het gelukkigste succes onderricht in de welsprekendheid, zodat Cicero zegt: "Zijn huis is voor gans Griekenland de school en werkplaats der welsprekendheid geweest." En op een andere plek: "Uit zijn school zijn louter vorsten der welsprekendheid voortgekomen, zoals de Griekse vorsten uit het Trojaanse paard", et cetera.

[7] "Cantonen". Heeft vele betekenissen.

van mening ben dat, aangezien in Duitsland het volk slechts bij executies, toneelspelen en marktgeschreeuw nog enigermate vergadert, deze uitdrukking voor "εκκλεσια' niet goed als gelijkluidend kan gelden.

Areopagus.

Zonder twijfel zullen velen van u zich verwonderen over mijn voordracht, aangezien ik over het behoud van het algemene welzijn wil spreken, net als wanneer de staat in een gevaarlijke toestand verkeerde, doch niet meer dan tweehonderd oorlogsschepen had, vrede in het land genoot en de heerschappij ter zee bezat; en bovendien niet nog vele bondgenoten had, die ons in een noodgeval bijstand zouden verlenen, noch verscheidene echter die ons tribuut betalen en onder onze heerschappij staan. In deze toestand, zou men kunnen zeggen, kunt ge, van alle gevaar zo verwijderd, met recht gans rustig zijn. Daarentegen hadden onze vijanden reden om te vrezen en voor hun welstand te waken.

Ik weet, dat ge zo denkt en derhalve mijn voordracht niet acht, doch u inbeeldt met deze macht gans Griekenland te kunnen bedwingen. Doch ik ben bevreesd, aangezien ik weet dat de staten die zich vleien met de grootste welstand, de schadelijkste maatregelen opvolgen en zich in de grootste gevaren storten wanneer zij het veiligst menen te zijn, hetgeen komt doordat de mens noch alleen zoet, noch alleen kwaad ten deel valt. Doch op de rijkdom en de macht volgen gemeenlijk zorgeloosheid en overmoed, doch op het gebrek en de nederigheid volgen verstandigheid en matiging, zodat het moeilijk te onderscheiden valt welk van beide men wel zijn kinderen tot erfdeel moet wensen. Doch wij zien, dat dikwijls de vervelendste omstandigheden een gelukkige, en de beste een ongelukkige wending plegen te nemen. Voorbeelden hiervan zijn er genoeg, voornamelijk in het gewone leven - dat aan diverse wisselingen onderworpen is -; grotere en u allen bekendere echter in de geschiedenis van onze staat en die van de Lacedaemoniërs.

Nadat de Perzen onze stad verwoest hadden, hetgeen ons deed schrikken en opmerkzaam maakte, werden wij tot het machtigste volk in Griekenland. Toen wij ons daarna echter voor onoverwinnelijk hielden, werden wij bijna gans onder het juk gebracht. De Lacedaemoniërs, die een geringe, onaanzienlijk aanvang namen, werden door hun verstandige gedrag en door hun militaire tucht sterk genoeg om de ganse Peloponnesus te veroveren. Toen zij daarna echter overmoedig werden en zich te water en te land de opperheerschappij aanmaten, kwamen zij net zoals wij in het gedrang. Wie zulke veranderingen en een zo plotselinge vernietiging van zulke grote machten bekend zijn, moet wel dwaas zijn wanneer hij zich op onze huidige toestand verlaat, vooral aangezien onze staat bij verre niet in de goede conditie is waarin hij indertijd was, en de haat van de Grieken echter en de vijandschap van de Perzische koning, die ons indertijd bedrukten, opnieuw jegens ons ontwaken.

Ik weet niet of ik moet denken, dat ge u in het geheel niet bekommert om openbare aangelegenheden, of u bekommert zich er weliswaar om, doch zijt in een zo diepe gevoelloosheid verzonken, dat ge de verwarring waarin wij geraakt zijn, niet gewaarwordt. Het is bekend dat gij al uw Thracische bezittingen verloren hebt, meer dan duizend talenten[8] onnuttig aan hulpvolkeren besteed; ge wordt gehaat door de Grieken; de Perzen zijn uw vijanden, de bondgenoten der Thebanen moet ge behouden en de uwen bent ge verloren, en vanwege zulke daden hebben wij reeds tweemaal vreugefeesten gevierd en bij de landsgemeenten handelen wij zorgelozer, alsof wij alles uitstekend hadden gedaan. Dat wij dit doen en lijden, is echter gans natuurlijk, want het is niet mogelijk dat iets bewerkstelligd wordt wanneer men niet van het ganse staatsbeheer de juiste opvattingen heeft. En wanneer al de een of andere onderneming door de bijstand van het geluk of een voortreffelijke patriot gelukt, dan zal toch alles spoedig wederom in de vorige slechte toestand vervallen. Ook dit kan men uit onze geschiedenis leren, want toen na de zeeslag van Konon bij Cnidus, en van de admiraliteit van Timotheus, vrijwel gans Griekenland onder onze heerschappij kwam, konden wij deze welstand niet lang behouden, doch hebben wij die zelf vernietigd. Wij hebben geen goede grondwet en willen er geen, hoewel wij allen weten, dat de welstand niet door hoge, stevige muren en door een sterke bevolking, doch door het beste en verstandigste beheer verworven en behouden wordt. De ziel van een staat is niets anders dan een goede grondwet, die in de staat datgene is wat bij de mens het verstand is. Deze overlegt namelijk alles, tracht het goede te behouden en het slechte te ontgaan. Wetten, redenaars en burgers moeten noodwendig op haar gaan lijken, en van haar hangt de welstand of misstand van de burgers af. Ongeacht dat onze grondwet verdorven is, bekommeren wij er ons in het geheel niet om en

[8] [voetnoor vertaler Afsprung:] Een Atheense talent bedroeg naar de meest juiste berekening 1279 thaler en 12 groschen, welke gelijk zijn aan 2345 gulden en 42 kronen naar de 24-guldenvoet. Bovenvermelde som bedraagt dus 2.345.700 gulden.

trachten haar ook niet te verbeteren. In de gerechtshoven beklagen wij ons en weliswaar over de tegenwoordige toestand en zeggen, dat de grondwet er nog nooit zo slecht aan toe is geweest. Doch door onze gezindheden en handelingen tonen wij, dat wij de huidige grondwet liever hebben dan de grondwet van onze voorvaderen, over wie ik thans wil spreken.

Het enige mij bekende middel om het tegenwoordige euvel op te heffen en toekomstige gevaren te voorkomen, is het wederom invoeren van de democratische grondwet die Solon, de grootste burgervriend, het eerst heeft ingesteld; en door Clisthenes, die de tirannen verdreef en het volk wederom in zijn rechten herstelde, wederom hersteld werd. Wij kunnen geen grondwet bedenken die democratischer en voor onze staat passender zou zijn, dan die welke daar voornamelijk uit blijkt, aangezien onze voorvaderen, die onder die grondwet leefden, vele grote dingen deden, algemeen zeer geacht werden en door de Grieken de opperheerschappij ongevorderd verkregen. Doch diegenen die aan de huidige de voorkeur gaven, werden door iedereen gehaat, leden veel ongemak en geraakten bijna in het uiterste verderf. Wie zou deze grondwet loven of beminnen, die reeds zoveel ongeluk over ons bracht en met ieder jaar nog meer dreigt? Hebben wij, wanneer dit zo voortgaat, niet een veel treuriger toestand te vrezen, dan die van hen was? Opdat gij echter niet slechts beknopt, doch grondig onderricht kunt oordelen en kiezen, zal het uw plicht zijn mijn voordracht opmerkzaam aan te horen. Doch ik zal mijn best doen, beide (het oude en huidige bestuur) zo kort mogelijk met elkander te vergelijken.

Degenen die indertijd regeerden, gaven aan de staat niet een grondwet die weliswaar de teerste en hoogst republikeinse naam had, doch niet overeenkwam met de handelingen. Zij voedden hun burgers niet zo op, dat zij teugelloosheid voor democratische grondwet, wetteloosheid voor vrijheid, en onbeschaamdheid voor gelijkheid hadden moeten houden, en dit te mogen doen, als gelukzaligheid moesten beschouwen, doch zij maakten, doordat zij dergelijke lieden verafschuwden en straften, alle burgers wijzer en beter. Hun grondwet won zeer veel doordat zij de twee soorten der gelijkheid goed wisten te onderscheiden, doordat zij de gelijkheid krachtens welke de waardige en onwaardige het uitdrukkelijke recht heeft, als ongerechtvaardigd verwierpen; doch die welke eenieder naar verdienste beloont en straft, aan hun grondwet en regering ten gronde legden. Hun regenten hebben zij derhalve niet door het lot gekozen, doch diegenen daartoe benoemd, die zij voor de besten en bij iedere kwestie voor de geschiktsten hielden, want zij meenden, dat ook de overige burgers zo zouden zijn als hun leiders. Dan hielden zij deze wijze van ambtelijke bezetting ook voor democratischer dan het lot, aangezien bij het lot het geluk dirigeert en dikwijls oligarchisch gezinden waardigheden kunnen verkrijgen, terwijl het bij het benoemen van de waardigsten allemaal in de macht van het volk ligt om democratisch gezinden te kiezen.

Dat dit de gewone man beviel en hij toch niet naar ambten van de overheid streefde, kwam doordat hij indertijd arbeidzaam en matig leefde, niet zijn eigen vermogen verloederde en van anderen het hunne beloerde; niet uit het vermogen van de staat dat van hemzelf vergrootte, doch veelmeer bereid was om met zijn vermogen de staat in ieder noodgeval bij te staan. Indertijd kende men de inkomsten van de overheidsambten nog niet nauwkeuriger dan die van zichzelf, en men onthield zich zozeer van de staatsinkomsten, dat het moeilijker was om iemand te vinden die een ambt op zich wilde nemen, dan thans iemand die er geen nodig heeft. Zij hielden het staatsbeheer nog niet voor een vak, doch voor een dienstverlening. En bij het aantreden van een ambt waren zij er niet op bedacht of hun voorvader hun nog iets om te versnijden[9] over had gelaten, dan wel of hij de een of andere kwestie onvoltooid had gelaten.

Zij erkenden, met één woord, dat het volk als de soeverein de ambten moet bezetten, de trouwelozen bestraffen en over alle twijfelachtige gevallen in laatste instantie moet beslissen; diegenen echter die een toereikend uitkomen en daarmee tijd hebben, het algemene wezen net als hun eigen huis moeten besturen; dat diegenen wier bestuur rechtvaardig was, geprezen worden en zich met deze eer tevreden moeten laten stellen; daarentegen degenen wier bestuur niet redelijk was, niet slechts niet hoeven te hopen, ontzien te worden, doch de strengste straf moeten verwachten. Kan men wel een duurzamere democratie bedenken dan die, welke aan de voornamen de aangelegenheden toevertrouwt, doch het ganse volk tot soeverein maakt? En zo was hun grondwet! Hieruit kan men gemakkelijk inzien, dat zij ook de in het gewone leven dagelijks voorvallende dingen op een passende en geschikte wijze zullen

[9] "verschneiden". Ook: 'beperken', 'bedriegen'.

hebben afgehandeld, want wie van het geheel de juiste denkbeelden heeft, kan van de delen geen andere dan net zulke hebben.

Met betrekking tot de religie (waarmee ik eenvoudig het begin maak) waren zij niet zo regelloos en fantastisch, dat zij, wanneer het hun inviel, de kostbaarste offers brachten, en een andere keer zelfs vaderlijke offers verwaarloosden; prachtige, buitenlandse met gasterijen vermaatschappelijkte feesten gaven; in de heiligste tempels daarentegen nauwelijks de gestichtste offers brachten; doch er slechts voor zorgden, dat geen vaderlijke offers en feesten verwaarloosd en geen nieuwe ingevoerd werden. Want zij geloofden, dat de religiositeit niet uit de pracht van de feesten bestaat, doch in de punctuele, ongewijzigde inachtneming van alle van de voorvaderen verkregen gebruiken. Vandaar dat de goden hun ook genadig waren en hun gezonde en vruchtbare weersgesteldheden verleenden.

Net zo was het met hun wederzijdse gedrag in de dagelijkse omvang gesteld, want zij waren niet slechts met betrekking tot de openbare aangelegenheden eendrachtig, doch huldigden ook in het privéleven een zo hartelijk welwillen jegens elkander als het rechtschapen mannen en patriotten betaamt. De armere burgers benijdden de rijken zo weinig, dat zij veelmeer het nut der voornamen net zo bezorgden als dat van henzelf, en de rijkdom van dezen als hun welzijn beschouwden. De rijken daarentegen verachtten de armen niet, doch hebben zich veelmeer het gebrek van hun medeburgers tot schande gerekend, en getracht hen ervan af te helpen door aan dezen hun grondstukken tegen een draaglijke pachtsom over te laten; genen een kapitaal om te handelen toe te vertrouwen; of de een of andere gelegenheid om iets te verwerven, te verschaffen. Want zij waren niet bang om hetzij alles te verliezen, of met veel moeite toch slechts een deel van het hunne wederom te behouden[10], doch waren vanwege hun uitstaande geld zo rustig alsof zij het in hun kas hadden liggen, aangezien zij goed wisten, dat de rechters zich niet aan een slecht verstaan medelijden overgaven, doch de wetten in acht namen; dat zij niet bij de strijd der anderen zich een weg naar de onrechtvaardigheid baanden, doch meer dan de beschadigden tegen de bedriegers ingesteld waren; en dat zij overtuigd waren dat de armen er meer bij verloren dan de rijken, wanneer men niet trouw en geloof behoudt. Want dezen verliezen slechts een klein deel van hun inkomsten, wanneer zij niets meer uitlenen, doch de andere vervallen in het uiterste gebrek, wanneer men hen niet bijstaat.[11] Bij deze denkwijze hield niemand zijn vermogen geheim en ook vreesde men niet om zaken met elkander te doen. En men zag liever iemand die geld leende, dan iemand die terugbetaalde. Want daardoor bereikten zij het dubbele, voor verstandige lieden begeerlijke einddoel, namelijk hun medeburgers te dienen en hun geld om te zetten. Uiteindelijk was - wat het wezenlijke van een aangenaam en gelukkig samenleven is - bij hen de eigendom voor de rechtmatige bezitter verzekerd, doch aan de besteding daarvan namen alle medeburgers deel die hem nodig hadden.

Wellicht duiden sommigen het mij euvel, dat ik het gedrag van onze voorvaderen zo aanprijs, zonder de oorzaken aan te voeren waardoor zij zich in het privéleven zowel als in de openbare aangelegenheden zo lovenswaardig gedroegen. Ik meen weliswaar reeds iets dergelijks gezegd te hebben, doch ik wil thans nog duidelijker en uitvoeriger daarover spreken.

Zij waren indertijd niet slechts in de jeugd onder toezicht en in de mannelijke leeftijd aan zichzelf overgelaten, doch kwamen veelmeer pas dan onder veel strenger toezicht dan in de jongensjaren. Onze voorvaderen hielden goede zeden voor zo belangrijk, dat zij tot behoud daarvan de Areopagus oprichtten, waarin slechts grandioze mannen, wier wijsheid en deugd door hun ganse leven beproefd was, werden opgenomen. Vandaar dat hij met recht bij alle andere gerechtshoven in Griekenland in achting stond. Uit hetgeen thans nog geschiedt, kan men concluderen wat hij indertijd geweest moet zijn, want men ziet, dat allen die heden ten dage in de Areopagus gekozen en ingevoerd worden, al zijn ze verder ook onverdraaglijke lieden, toch zodra zij verzameld zijn, het niet meer wagen om hun verkeerde instelling aan te hangen, doch meer overeenkomstig de ordeningen van dit gerecht, dan van hun slechte gezindheden handelen. Een zo grote vrees hebben genen de slechteriken weten in te boezemen en zulk een gedenkteken van hun deugd en rechtschapenheid hebben zij bij de verzamelplek achtergelaten. En aan deze raad gaven onze voorvaderen de zorg voor de goede zeden over. Zij hielden het erop, dat diegenen dwalen die menen dat men door punctuele en precieze wetten goede burgers

---

[10] "erhalten". Ook: 'verkrijgen'.

[11] [voetnoot vertaler Afsprung:] Wanneer de rechtbanken in Nieuw- en Oud-Abdera deze voortreffelijke regel juist erkenden, zou hun rechtstoepassing niet werkeloos als een slaapzuchtige zijn, doch een bepaalde heilzame gestrengheid uitoefenen, die slechts voor de domkop, de lichtzinnige en de wekeling gruwelijk lijkt te zijn.

kan kweken. Want wanneer dat zo zou zijn, konden alle Grieken gelijk zijn, wanneer zij maar de wetten van elkander durfden[12] overschrijven[13]. Doch niet door wetten wordt men deugdzaam, doch door dagelijkse oefening en gewenning, want de meesten handelen overeenkomstig de basisbeginselen en gewoonten waarin zij zijn opgevoed. De hoeveelheid en punctualiteit der wetten is meer een teken van een slecht bestuur, aangezien de vele wetten slechts dan ontstaan, wanneer men tegen de ondeugden een dam wil opwerpen.

In een goed bestuurde staat moeten niet hallen en poorten met wetten worden behangen, doch de harten der burgers van gerechtigheid vervuld zijn. Want niet door decreten, doch door goede zeden, zal het in een land goed gaan. Slecht opgevoede mensen zullen zelfs de punctueelste wetten wagen te overtreden. Zorgvuldig opgevoede echter, zullen beslist gaarne goede wetten gehoorzamen. Op basis van deze grondbeginselen dachten zij er niet vooral aan hoe zij de overtreders wilden straffen, doch hoe zij ook zelfs de neigingen tot overtredingen konden verhoeden. Want dit hielden zij voor hun aangelegenheid, doch het denken aan straf lieten zij aan de vijanden over.

Zij waren op alle burgers, voornamelijk echter op de jongelingen opmerkzaam, aangezien zij goed wisten dat dezen vanwege hun bruisende verlangens leiding en vorming ten goede en tot arbeidzaamheid het meeste nodig hadden, en dat degenen die een vrije opvoeding hadden genoten en aan alles wat edel is, gewend zijn geworden, slechts gezindheden zullen koesteren die overeenkomstig deze gewenning en opvoeding zijn. Vanwege het ongelijke vermogen was het echter niet te doen, allen op de genoemde wijze op te voeden, doch zij verordineerden voor eenieder een opvoeding die paste bij zijn vermogen. De amen werden tot de landbouw en tot handeldrijven opgevoed. Want aangezien zij wel wisten dat uit de traagheid gebrek, doch uit deze, misdaden ontstaan, meenden zij die samen met al hun gevolgen te voorkomen wanneer zij de bron ervan dichtstopten. De rijken moesten zich oefenen in rijden, vechten en jagen, en filosofie studeren. Op deze wijze meenden zij dat enkelen voortreffelijk zouden worden, anderen op zijn minst worden afgehouden van veel kwaad. Zij hebben echter niet slechts deze en dergelijke verordeningen gemaakt en zich voor het overige om niets bekommerd, doch zij hebben de stad in kwartieren en het landschap in kwarten[14] ingedeeld, opdat men de wandel van eenieder des te beter kon bemerken. Wie zich slecht gedroegen, werden bij de Areopagus aangeklaagd, die de enen terechtwees, de anderen bedreigde, noch anderen bestrafte, al naar gelang zij het verdienden. Het was hun niet onbekend dat de mensen op tweeërlei wijzen tot onrechtvaardigheid en tot ondeugden verleid of daarvan afgehouden worden, want waar men ze noch verhindert, noch bestraft, en waar de gerechten niet streng zijn, worden zelfs goede gemoedsaarden verdorven. Waar echter de overtreder niet mag hopen, verborgen, en noch veelmeer onbestraft te blijven, worden de uitspattingen veel minder. Aangezien zij dit inzagen, hielden zij de burgers door toezicht en straffen in orde. Degenen die iets slechts hadden begaan, bleven voor hen zo weinig verborgen, dat zij het veelmeer reeds merkten wanneer iemand slechts iets kwaads in zijn schild voerde. De jongelingen bezochten indertijd noch speelhuizen, noch actrices, noch dergelijke schone gezelschappen waarin zij thans ganse dagen doorbrengen, doch gingen de hun aangewezen bezigheden en oefeningen na en bewonderden en bezochten vlijtig diegenen die daarin uitmuntten. De openbare marktplaats meden zij zozeer, dat zij met veel bescheidenheid en beschaamdheid daarover gingen, wanneer zij die weg moesten belopen. De ouder oneerbiedig bejegenen of tegenspreken, hield men indertijd voor vreselijker dan thans zich tegen zijn ouders misdragen. In een festiviteit[15] zou zelfs een eer minnende knecht niet gegeten en gedronken hebben. Zij beijverden zich voor een serieus gedrag en niet voor narrengezwets. Zij die bespotten en anderen kunnen nekken en die men thans grappenmakers noemt, hielden zij voor datgene wat zij werkelijk zijn, namelijk voor ongelukkigen.

Laat echter niemand geloven, dat ik op mijn tijdgenoten kwaad ben! Ik houd ze niet alleen niet voor de aanstichters van al deze wanordelijkheden, doch weet veelmeer dat de meesten de huidige toestand, die hun deze uitspattingen toestaat, in het geheel niet bevalt, zodat men niet met recht kwaad op hen zou zijn, doch veelmeer op diegenen die kort voor onze tijd de staat geregeerd hebben. Dezen waren het, die de uitspattingen ingang verleenden, doordat zij de werkzaamheid en het aanzien van de

---

[12] "dürften". Ook: 'konden'.

[13] "abschreiben".

[14] "Viertel". [voetnoot vertaler Afsprung:] Dat men πάγας der Atheners het beste door kwarten kon weergeven, heb ik in een noot bij de elfde brief van mijn reis door een deel van het eedgenootschap aangetoond.

[15] "Schenke". Vertaling onzeker, heeft vele betekenissen. Ook: 'taveerne'.

Areopagus verzwakten, want zolang dit stand hield, was de staat niet vol handel en processen, niet vol oorlogen, belastingen en armoede[16], doch zij leefden onder elkander rustig en hielden met anderen vrede.[17] Jegens de Grieken bewezen zij zich trouw en bij de Perzen maakten zij zich gevreesd, want genen redden en onderhielden zij, en dezen tuchtigden zij zo, dat zij blij waren wanneer men hun verder niets aandeed. Vandaar dat zij een zo grote veiligheid genoten, dat zij op het land fraaiere en beter gemeubileerde huizen hadden dan in de stad. Vele landslieden[18] kwamen zelfs bij de hoogfeesten niet naar de stad en waren in hun heem[19] vergenoegder dan bij de openbare feestelijkheden en toneelspelen, die indertijd niet met een zo bovenmatige pracht, doch met verstand gehouden werden, doordat men nog niet wedijverde om in praal bij feestelijkheden en spektakels elkander te overtreffen en in deze wijze van pralerij een gelukzaligheid zocht, doch ze er slechts in vond, dat men zich in de dagelijkse omgang verstandig gedroeg en geen burger gebrek leed aan het hoogst nodige, waaraan men gelukkige burgers en een goede regering voornamelijk kan herkennen. Doch welke rechtschapen man zal de huidige situatie niet pijn doen, wanneer hij ziet hoe enkele burgers voor de gerechtshoven om de behoefte loten[20], en dan wederom aan de landsgemeenten bevelen dat men Griekse zeelieden in goud moet nemen; wanneer hij hen bij toneelspelen in prachtige met goud bestikte kleren ziet dansen en zich door de winter op plekken ziet ophouden die ik niet eens mag noemen? Wanneer hij deze en andere dergelijke door ons huidige bestuur ontstane tegenspraken ziet, die de staat onteren en niet plaatsvonden zolang de areopagus werkzaam was? Want hij beschutte de armen door weldaden en door de bijstand der rijken voor gebrek, hield de jeugd door oefening en toezicht van uitspattingen af, en de regenten van de begeerlijkheid door de onmogelijkheid om onontdekt en onbestraft te blijven. Doch de ouden behoedde hij door ereambten en aanzien bij de jeugd voor traagheid. Kon er wel een grondwet beter en schatbaarder zijn dan deze, die in alle opzichten een zo voortreffelijke vooruitblik getoond heeft? Van de toenmalige grondwet heb ik thans het meeste aangevoerd. Mocht ik echter het een en ander hebben overgeslagen, kan uit het bijgebrachte gemakkelijk het overige worden geconcludeerd.

Toen onlangs sommigen mij deze dingen hoorden voordragen, gaven zij mij de volkomenste bijval en prezen onze voorvaderen gelukkig, dat zij het algemene wezen zo goed beheerden, doch meenden niet, dat men u zou kunnen ompraten om er gebruik van te maken; eerder dat gij uit gewoonte liever in de huidige verwarde toestand onaangenaam, dan aangenamer in een volkomener grondwet zult willen leven. Ook zeiden zij, dat ik met al mijn welgemeende raad de verdenking op mij zou kunnen laden, dat ik onpatriottisch gezind ben en de staat probeer in de oligarchie te storten. Wanneer ik over nieuwe onbekende dingen tot u zou spreken en u overhaalde om een commissie daarover te benoemen die vroeger de macht van het volk vernietigde, dan zou men mij daarvan met recht beschuldigen. Thans heb ik echter niets dergelijks gezegd, doch over een grondwet gesproken die niet geheim, doch bekend is, en waarvan gij allen weet dat onze voorvaderen die hadden, en dat die zowel ons als andere Grieken veel goeds verschafte, en die bovendien nog door mannen werd ingevoerd, die gewis eenieder als de grootste burgervrienden zal erkennen, zodat mij niets ergers zou kunnen overkomen, dan wanneer men mij vanwege vernieuwingen in verdenking hield, terwijl ik deze grondwet zou willen

---

[16] [voetnoot vertaler Afsprung:] Oorlogen, belastingen en armoede zijn meestal onafscheidelijke metgezellen. Aangezien nu Nieuw-Abdera een oneindig lange vrede geniet en toch vol belastingen en armoede is, schijnt dit tot bewijs te dienen, dat een nieuw-Abderitische grondwet en regering op zijn minst net zo veel vermag als een oorlog!

[17] De redenering is onduidelijk.

[18] [voetnoot vertaler Afsprung:] 'Landsman' in enkelvoud en 'landslieden' in meervoud, heten in de democratische kantons de 'burgers'. Al te gaarne had ik het Griekse 'πολιτής' steeds door landslieden vertaald, en wel omwille van de zeer eenvoudige reden dat het het begrip van het Griekse woord volledig uitdrukt, hetgeen het woord 'burger' niet doet, want naar Aristoteles (in Boek III, hoofdstuk over zijn politiek) kan men een 'πολιτής' niet beter definiëren dan iemand die aan de regering en aan het rechterambt deelneemt, in welke zin er in Duitsland geen burgers zijn, zelfs niet in de republikeinse rijkssteden. Doch wat zou de hooggebiedende gewoonte die de ellendigste slaaf 'landsman' noemt, daarvan gezegd hebben?

[19] [voetnoot vertaler Afsprung:] Zo noemt iedere Appenzeller [gebied in Zwitserland; RM] zijn midden in z'n goed gelegen woning, die in meer dan één betekenis 'ἰδία αγαθα' (eigen goed) kan heten.

[20] [voetnoot vertaler Afsprung:] De rechters werden te Athene uit het ganse volk, zonder rekening te houden met vermogen en stand, door het lot gekozen en verkregen voor ieder vonnis een bepaald loon, waardoor het bovenstaande gemakkelijk begrepen kan worden.

herstellen. Mijn gezindheid hieromtrent is echter reeds bekend, aangezien ik in al mijn redevoeringen tegen de oligarchie en heerszucht geijverd, doch de gelijkheid en democratie aangeprezen heb. Weliswaar niet iedere, doch slechts de goed gereguleerde, die niet door het toeval, doch naar de grondbeginselen van het verstand en de gerechtigheid is ingericht. Want ik ben ervan overtuigd, dat onze voorvaderen zuiver vanwege deze grondwet andere zo ver overtroffen. Ook hadden de Lacedaemoniërs na ons de beste grondwet, aangezien die de democratie zeer nabijkwam, want zoals bekend is, was bij hen zowel met betrekking tot de bezetting van de overheidsambten en verscheidene andere inrichtingen, alsook van de dagelijkse omgang, meer gelijkheid dan bij andere die door de oligarchie verstoord, doch door een welingerichte democratie begunstigd wordt. Wij zullen bij nader onderzoek zeker bevinden, dat de beroemdste en machtigste republieken zich bij de democratie veel beter bevonden dan bij de oligarchie. Ja, wanneer wij zelfs onze huidige grondwet, waarmee niemand tevreden is, niet met die over welke ik zojuist sprak, doch met die welke de Dertig[21] invoerden, vergelijken, zal gewis eenieder die voor goddelijk houden. Ik zal u aantonen (ook al mocht men het voor een afdwaling houden) hoezeer ze van die verschilt, opdat niemand gelove dat ik slechts tracht om de fouten van het volk zorgvuldig uiteen te zetten, doch voorbijga aan het fraais en grootse dat gedaan is. De vergelijking zal kort en voor u niet zonder nut zijn. Wie van de oude mannen onder u weet niet, dat indertijd, toen wij in de Hellespont onze vloten hadden verloren en onze staat in zulk een ongeluk was geraakt, de patriotten bereid waren om eerder alles te lijden, dan op de Lacedaemonische vorderingen in te gaan, omdat zij het verschrikkelijk achten om de stad, die anders over Griekenland heerste, onderdanig te zien. Dezen werden echter geacht! De oligarchisch gezinden echter, waren bereid om de muren neer te halen en de knechtschap op zich te nemen. Onder de democraten hadden wij in de kastelen der andere steden onze bezettingen, doch gedurende de usurpatie door de Dertig namen vijanden ons kasteel in en de Lacedaemoniërs heersten over ons. Toen later echter de verbannen en gevluchte patriotten wederkeerden, het waagden voor de vrijheid te vechten en Konon in de zeeslag bij Cnidus[22] zegevierde, stuurden de Lacedaemoniërs gezanten en lieten aan ons wederom de opperheerschappij ter zee over. Wie van mijn jaargangers[23] herinnert zich niet, dat de democratie de stad met tempels en offers zo gesierd heeft, dat hij ook thans nog door allen die naar ons toe komen, voor waardig wordt gehouden om niet slechts over de Grieken, doch over alle volkeren te heersen? De dertig tirannen echter, verwaarloosden de offers en plunderden de tempels. De werf en het zeearsenaal, die de staat op zijn minst duizend talenten kostten, lieten ze voor drie talenten verwoesten. Ook hun zachtmoedigheid kan men niet zo roemen als de mildheid van de democratie. Want zodra zij de heerschappij hadden, lieten zij 1500 burgers zonder proces terechtstellen en meer dan 5000 dwongen zij om naar Piraeus te vluchten. Toen dezen zich echter naderhand met zegerijke wapenen wederom meester maakten van het vaderland[24], lieten zij slechts de strafbaarste aanvoerders terechtstellen en gedroegen zich voor het overige zo grootmoedig en patriottisch, dat de bevrijders van het vaderland niet wensten te worden voorgetrokken boven degenen door wie zij voordien verjaagd waren geworden. Het grootste en fraaiste bewijs echter van de matiging van het volk zien we in het volgende: De oligarchen hadden namelijk voor de belegering van Piraeus van de Lacedaemoniërs honderd talenten geleend. Toen naderhand bij een landsgemeente over de afbetaling der schulden onderhandeld werd, zeiden velen dat het redelijk zou zijn dat de aan de Lacedaemoniërs verschuldigde honderd talenten zouden worden terugbetaald door degenen die ze geleend hadden, doch niet door degenen

---

[21] [voetnoot vertaler Afsprung:] De Dertig, ook wel de 'dertig tirannen', noemde men de dertig aristocraten die door de Lacedaemoniërs in Athene werden ingezet, nadat de verschrikkelijke Peloponnesische Oorlog met de voor Athene uiterst ongelukkige zeeslag in de Hellespont geëindigd was. De Atheners waren zo ontregeld, dat zij zich alles moesten laten welgevallen. De jaloerse Spartanen meenden Athene niet zekerder te kunnen ontkrachten en machtelozer maken, dan wanneer zij de democratische grondwet ophieven en een aristocratie zouden invoeren. En het resultaat heeft getoond, dat zij juist geoordeeld hadden.

[22] [voetnoot vertaler Afsprung:] Die tien jaar na het einde van de Peloponnesische oorlog voorviel.

[23] [id.:] Jaargangers heten in sommige streken van Zwitserland lieden, die in een bepaald oord hun gemeenschappelijke geboortejaar als ware wereldmedeburgers ook gemeenschappelijk vieren. Zo bepaald drukt dit woord het begrip van het Griekse "ηλικιώτής' veel punctueler uit dan het Duitse 'tijdgenoot', dat van een veel bredere omvang is en hier in het geheel niet gebruikt kan worden.

[24] [voetnoot vertaler Afsprung:] Namelijk onder de aanvoering van Thrasibul, een van de verhevenste patriotten, waarvan Athene er zovele gebaard heeft.

voor wier belegering en onderdrukking deze lening gemaakt was geworden. Het volk echter erkende[25], dat de terugbetaling gemeenschappelijk moest geschieden. Door deze denkwijze werd de volkomenste eendracht wederom hersteld en de staat in een zo bloeiende toestand gebracht, dat de Lacedaemoniërs die ons tijdens de oligarchie vrijwel dagelijks bevelen zonden, na herstel van de democratie naar ons toe moesten komen en vleiend moesten vragen, doch niet toe te geven dat zij door de Thebanen gans onderdrukt werden.[26] Kortom, de som van beide systemen was deze: De oligarchen wilden over hun medeburgers heersen, doch de vijanden dienen. De democraten daarentegen wilden liever over de vijanden heersen en met hun medeburgers genieten van de gelijkheid.

Dit heb ik aangestipt om tweeërlei redenen. Ten eerste om te bewijzen, dat ik niet tot de oligarchie en de heerszucht geneigd ben, doch niets meer dan een rechtvaardige en goede grondwet wens. Ten tweede om aan te tonen, dat zelfs een slechte democratie minder ongeluk met zich meevoert dan een oligarchie. Doch een welgeordende democratie is oneindig beter, omdat ze rechtvaardiger, mensvriendelijker en voor de burgers aangenamer is.

Menigeen van jullie denkt wellicht, wat wil ik dan eigenlijk, dat ik jullie aanraad om de huidige grondwet, waardoor zo veel groots en fraais geschiedde, te veranderen? Waarom ik de democratie zo geweldig loof en dan weer gans het tegendeel doe en onze huidige grondwet gisp en bekritiseer? De privépersonen die enig goeds, doch meer kwaads doen, kan ik niet loven en houd ik verreweg niet voor brave lieden. De zonen van rechtschapener mannen echter, die weliswaar beter zijn dan de nietswaardigste mensen, doch verre onder de deugden van hun vaders zijn, zou ik ten zeerste moeten gispen en hun zeer aanraden zich te verbeteren. En aangezien ik met betrekking tot het algemene wezen net zo denk, meen ik, dat wij geen reden hebben om met name met onszelf tevreden te zijn, of ons ook maar het een of ander in te beelden, wanneer wij rechtvaardiger zijn dan de verworpen, razende mensen[27], doch het zou ons veelmeer moeten bedroeven en pijnigen dat wij slechter zijn dan onze voorvaderen. Hun deugden moeten wij bereiken, niet slechts van de misdaden van de Dertig schoon blijven en ons beijveren. En dat des te meer, aangezien wij de beste mensen zouden moeten zijn, hetgeen ik thans niet voor de eerste keer zeg, doch reeds dikwijls en tegen velen gezegd heb. Want ik weet, dat ieder land zijn voortreffelijke planten, vruchten en dieren heeft, doch ons land is aan mannen vruchtbaar, die niet alleen van kunsten en zaken veel verstand hebben, doch ook in de deugd en dapperheid kunnen excelleren, hetgeen uit de oude oorlogen die zij met de Amazones, Thraciërs en de ganse Peloponnesus voerden, alsook uit de Perzische oorlogen duidelijk wordt, in welke laatste zij deels alleen, deels met de Peloponnesische bondgenoten, de Perzen te water en te land overwonnen en de prijs der dapperheid verkregen. En niets van dat alles was geschied, wanneer zij niet een voortreffelijke aanleg gehad hadden. Doch niemand gelove, dat deze lofspreuken ons gelden, die thans leven. Dergelijke redes reiken weliswaar diegenen tot lof, die zich naar de deugd hunner voorvaderen waardig gedragen, doch tot verwijt aan degenen die hun afkomst door traagheid en laaghartigheid onteren, hetgeen wij werkelijk doen (want men moet de waarheid spreken!). Onze gelukkige aanleg hebben wij niet verkregen en bewerkt, doch is in onwetendheid, verwarring en allerhande slechte neigingen verzonken.

Wanneer ik deze materie verder afloop en onze huidige toestand zou willen gispen en aanklagen, zou ik te ver van mijn onderwerp afdwalen. Ik heb er echter reeds eerder over gesproken en zal ook nog dikwijls daarover spreken, wanneer gij u niet betert.

Thans wil ik datgene wat ik gezegd heb, kort herhalen en dan voor diegenen plaatsmaken die u hun goede raad hierover willen meedelen.

Wanneer wij voortgaan met het volgen van de bewuste grondbeginselen, zullen wij gans gewis in ons openbare en privéleven, in de oorlog en vrede, net zoveel kwaad lijden en doen als tegenwoordig en kort daarvoor. Wanneer wij echter onze grondwet op de door mij voorgedragen wijze verbeteren, zullen de aangelegenheden ook in de toestand komen waarin ze bij onze voorvaderen waren, want uit de bewuste uitgangspunten moeten noodwendig de desbetreffende en soortgelijke handelingen voortvloeien. Vergelijk eens de belangrijkste omstandigheden van hen en van ons, en oordeel dan zelf aan welke de voorkeur moet worden gegeven! Laat ons eerst zien in welke verhoudingen Grieken en

---

[25] [voetnoot vertaler Afsprung:] Erkennen is de ordentelijke uitdrukking waarmee in de democratische kantons het denkbeeld van een besluit aan de landsgemeente worden aangeduid.

[26] Onduidelijk.

[27] [voetnoot vertaler Afsprung:] De Dertig.

Perzen tot hen stonden, en in welke zij met ons staan! Want de verhouding van deze naties jegens ons heeft een niet geringe invloed op onze welvaart. De Grieken hadden indertijd een zo groot vertrouwen in onze regering, dat de meesten zich vrijwillig aan onze staat onderwierpen. En de Perzen mengden zich zo weinig in de aangelegenheden der Grieken, dat hun vloten nimmer tot Phaselis[28] en hun legers nimmer tot aan de Halys oprukten. Zij gedroegen zich daarentegen zeer rustig. Thans echter is het zo ver gekomen, dat genen ons haten en dezen verachten. Over de haat der Grieken hebt ge van onze veldheren vernomen. En hoe de Perzische koning jegens ons gezind is, tonen zijn brieven duidelijk genoeg. Bovendien werden de burgers door de toenmalige goede inrichting zo braaf opgevoed, dat zij onder elkander vreedzaam waren en bijlegden, doch alle vijanden die het land binnenvielen, versloegen en overwonnen. Wij echter zijn juist het tegendeel. Wij nekken en verontrusten elkander bestendig, doch wij verwaarlozen het oorlogswezen zozeer, dat wij ons niet eens zonder handgeld laten aanwerven. En wat het belangrijkste is, indertijd ontbrak het geen enkele burger aan noodzakelijkheden, Niemand bedelde tot schande van de staat bij de voorbijgangers. Thans echter zijn er meer behoeftigen dan degenen die hun ordentelijke inkomen hebben. Men moet het hun vergeven, wanneer zij zich niets om het publiek bekommeren, doch er slechts aan denken hoe zij zich van de ene dag naar de andere doorslepen.

Ik meende dus, dat wanneer wij onze voorvaderen wilden na-apen, wij ons van deze wederwaardigheden zouden bevrijden en niets slechts ons vaderland, doch gans Griekenland konden behouden. Om die reden heb ik u deze voordracht gegeven. Overleg thans dit alles en besluit dan datgene wat gij voor het passendste voor het landelijke welzijn houdt.

[28] [voetnoot vertaler Afsprung:] Phaselis, een stad op de grenzen van Lycië en Pamphylië. Halys, een rivier die op de grens van Paphlagonië in de Zwarte Zee uitmondt.